

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

**ՄԻՆԵԱՍ ԶԵՐԱԶ, Իր Կեանքը և Դործը, իր 60ամեայ Յօրեկեանից առքիւ, Դրեց Աւշակ Վիպօյանեան. Տպ. Յօրէր - Պաղատասար, Կա-
կիւր, 1927, 8* էջ 368. Գին 20 Ղ. Ե. կամ
ՄԷԿ. Տօլար ամերիկեան:**

Զերագ ութունական թուականներուն, ազգային կեանքի հորիզոնին վրայ, հմայիչ անունն է հայ զբ-
րագէտ-հայրենասէրի. անուն մը որ էր մազնիւթը
նոյն իսկ գաւառներու մէջ ուսանող հայ երիտասար-
դութիւնը: Զերագ թէ և հետո հայրենակ գաւառ-
ներէ եւ անձամբ անձամբ գաւառացիներուն, բայց
իր վաղհաս տաղանդն ու կրակոտոյ գործունէու-
թիւնը ազգային շրջանակներու մէջ, ծաւօթ եւ սի-
րելի բրած են զինքն. իսկ իր ծառիքը եւ գրաւա-
նիքը՝ նոր միայնեալ, նոր գաղափարներու հոսանքի
միջոց եղած են Կ. Պոլսէն ղէպի գաւառական զբա-
րցողներու գրասեղանները: Յանձին Զերագի հայ երի-
տասարդութիւնը կ'երեւակայէր լուսամիտ ուսուցիչը,
խանդավառ հրապարակախօսը եւ անձնուէր ու հոյ-
րենասէր գործիչը, որու կեանքն ու արդիւնքները,
յանունէ Զայ ժողովուրդի, հանդիսաւոր զնահատա-
րի արժանացան իր վաթսմամեայ Յօրեկեանին առթիւ:

Զերագ բախտաւոր եղաւ որ իր կեանքի կորովի
վերջալոյսին մէջ իր աչքերով տեսաւ թէ Զայ ժող-
ովուրդը ինչպէս հասկըցած է զինքն եւ իր ականջ-
ներով լսեց թէ ի՞նչ կ'ըսեն իր մասին:

Այսօրանքանիս այս հատորը խտացումն է Զերագի
բոլոր գործունէութեան, վաւերագրեալ (documenté)
խտացում մը, բարեհաւու Յօրեկեանին յօրեկեանական
արժէքները գիրքի մը ձեւով մշտնջենաւորելու համար:
Այս հատորը կենսագրութիւն մըն է, համարաբե-
ւութիւն մըն է, բնագրաբանութիւն մըն է, զնահա-
տում մըն է, վերջապէս անծի մը ամբողջութիւնը
ներկայացնող գործ մը:

Հատորը կը կրէ Այսօրանքանի մանրախոյզ սրբ-
պտումներուն եւ դիտողութիւններուն զրոշմը, եւ
պատիւ կը բերէ աշխատասիրողին:

Երկու գլխաւոր գիծ կայ այս հատորին մէջ որ
մասնաւոր կարեւորութիւն ունի Զերագը հասկընա-
լու համար: Յեղափոխական միայրը որ լծուած է Նո-
բոթեան, եւ հայրենասէր գործիչը, որ նուիրուած
է ազգային դատին:

Իրեն Յեղափոխական միայր, — բռնին ո՛չ բա-
ղարական, ո՛չ ալ թէթեւ առումով — Զերագ կ'ար-
տայայտուի իր կերտած աշխարհարարով: **Դրական
Փորձը** հատորը ուսուցիչն է այդ աշխարհարարին:
Զերագ ուզած է կերտել ժողովուրդին հասկնալի,
ժողովրդական **աշխարհարար** մը, առանց ժող-
ովուրդի խօսած լեզուին կարեւորութիւն տալու: Սյոյ
է պատճառ որ իր **փորձը** կամ **փորձերը** մնացին
փորձ, եւ ինքն իսկ վերջապէս լրից գալն եւ ա-
մէնէն գեղեցիկ եւ յստակագիր վարդապետներէն մէկը
եղաւ Կ. Պոլսի մէջ մշտնջենալ եւ զրականացած աշ-
խարհարարին: Այս երեւոյթը շատ ուշագրաւ է: Զե-
րագ ողջմիտ էր, եւ ողջմիտ մարդը թի չի բաշեր

հոսանքին ղէմ, ինչպէս տարիներէ իվեր կը քաշէ,
Տրթ. Վալիւնի իր «Դրական Երկանոց»էն դուրս,
ժամանակ եւ մտքի կորով փառնելով «գրաբարի»ի
մը դատին, որ գուտ արուեստականութիւն մըն է թէ՛
ժողովուրդէն դուրս եւ թէ՛ հակառակ գրաբարի կա-
նոններուն:

Երկրորդ գիծն է Զերագին ազգային-բաղարական
գործունէութիւնը: Այն կերպով որ ազգային դատը
ըմբռնուած եւ կաղապարուած էր Ազգային Պատրի-
արքարանի կամ Կ. Պոլսի մէջ, մշակումի սյոյ ձեւին
մէջ, հետի իրականութենէ, վերջապէս էր յանգի ա-
պարդին վախճանի մը: Այսինքն՝ Եւսոպայի առ-
կաւորաւորով բաղարականութեան եւ **անվատահե-
լի** դիւանագիտութեան կոթիլը, եւ դառն փորձերէ
ետրը միայն հասկնալի իրականութիւնը: Զերագ ինքն
պատասխանատու չէ անշուշտ ազգային գործունէ-
ութեան այս սնանկ հետեւանքին. ինքն պարզ թարգ-
մանն էր իրեն չստացուած գործին կամ դատին:
Զերագ հոս ալ, երիտասարդական խանդավառու-
թեան հանգչելէն ետրը, ողջմտութեամբ կ'ըլլէ յու-
սախարութիւններու մէջէն, թողով իր ետին պայ-
ծառ գիծը պարկեւորութեան եւ անշահախըրութեան:

Յօրեկեանի հանդէսին առթիւ աւելն որ իր զգա-
ցումները եւ իր գաղափարները յայտնեց Զերագի
անծին եւ գործին նկատմամբ:

Այսօրանքանիս իր այս շանկեան հատորով բիւրե-
ղացուած է հանրային կարծիքը Զերագի մասին եւ
իր իսկ անձնական դասողութիւնները:

Սյոժ կարգը նոյն ինքն Զերագինն է, որ իր
մասին բուռնեմբը այս հատորին մէջ՝ պիտի բնէ
եւ պիտի բնէ մեզի իր գիտացած իր անծին ու գոր-
ծին վրայ:

Պէտք է բնէ որ մեծ բարեբախտութիւն մըն է
անծի մը համար, իր վրայ գրուած գիրք մը բննել
եւ ատոր իրական արժէքը երեւան բերել:

**ՄԻՆԵԱՍ ԶԵՐԱԶ, Արեւելեան Վիպակ-
ներ, ուսումնասիրութեամբ մը, Արտագէտ
Յովհաննէսեանէ. Պարիս—Տպ. Մատիս—1927,
«Օճակ» 8* էջ 216, գին 1,25 դոլլար:**

Այս սիրուն հատորին ալ բարեպատեմ զուգա-
դիպումով մը հրապարակ կուգայ Այսօրանքանի Զե-
րագին հետ:

Զերագի կենսագրութեան զխաւոր գիծերը քաշ-
ուած են **Արեւելեան Վիպակներու** վերլուծում-
ներուն մէջ, եւ հոս աւելի զրաշէտ Զերագն է որ կը
պատկերացուի (էջ 11—30):

Յովհաննէսեանի վերլուծումներուն մէջ զրաշէտ
Զերագին զիմագրվածները գուցուած են համակրանքով,
թէ և թիջ մը ուռուցիկ ռժով:

Յովհաննէսեան ալ չանցած է Զերագին հոգեկան
եւ ֆիզիքական բարգաւաճումը ներկայացնել նոյնին-
քն Զերագի գրումներէն բաղուած մէջբերումներով:

Հատորիս Բ. մասը կը բովանդակէ Զերագին 16
հատ **Արեւելեան Վիպակները**, որոնց 15ը ինքն
թարգմանած է իր Nouvelles Orientales գրքոյկէն եւ
վերջին երեքն ալ ուղղակի հայերէն շարադրուած են
եւ անգամ մը հրատարակուած Փարիզեան **Արա-
ծրութեան** մէջ:

Չերգի հայերէնը վճիտ է քիւրիդի պէս, կըշ-
առած չափուած, և ժողովրդ մեկերու մէջ: Յով-
հաննէսեան շատ զեղեցիկ զաղափար մը իրագործած
է առհասարակ եւրոպացիներու համար գրուած այս
Արեւելեան Վիպակներուն հայերէնը ամփոփելով հա-
տորի մը մէջ, որուն հատոյթը—իր ծախքերը հանելէ
յետոյ—Բարեգործականի միջոցաւ սխալ գործածուի
յօգուտ Չերգեան կըթաքանին, որ օր մը պիտի
հիմնուի Հայաստանի Նոր Ակն քաղաքի մէջ: Չերա-
գի Յորեկանին հատոյթովը:

ԱՐԵՎԵԼԵԱՆ ՎԻՊԱԿՆԵՐ Ժամանակ անցնելով
եկեղեցիներու հրապոյրը պիտի տան ընթերցողնե-
րուն: Բայց այն աշխարհաբարը, որ Դրական
Փորձերու ճեղքնակին գրական լեզուն եղաւ, պիտի
պահէ իր հրապոյրն ու թարմութիւնը:

Բ. Ե.

ՄԻՈՆԻ ԼՈՒՍԱՔԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արք. Տ. Ներսէս Ա. Գեջ. Թափուզեան,
Հալէպէն, կը հարցնէ.

Ա. Այս տարի հոս Քառասուն Մանուկ եկեղեցոյ
մէջ բեմէն ծանուցանելով յայտարարեցաւ թէ «Մեծ
Պանֆի» մէջ «Հոգեհամբոյս» չըլլար: Բարեպաշտ ոմանք
խենց ենթեցեալներու հոգոյն համար Հոգեհամբոյս բ-
նէկ պիտի տային, «չըլլար» քսուեցաւ: Այս օրէնքը եր-
կասի առած չէ որ որեւէ ենթեցեալի մը տարելիքը
«Մեծ Պանֆի» մէջ որ և է օրուան կրնայ պատահիլ,
այն տակն ինչ պէտք է ընել: «Մեծ Պանֆի» կիրակիներ-
ուն եղած պատարագներուն մէջ ենթեցելոյ յիշատակու-
թիւնը կ'ըլլայ անխափ: Ինչպէս «Հոգեհամբոյս» չըլլայ:
Եւ կամ Մաեսոցի մէջ յատկ կ'անոնով որոշուած
Եօրօր, Քառասունք կամ Տարեկից տարեք բա-
նէր են Հոգեհամբոյսունք: Եթէ առաջինները պիտի ըլ-
լան Մեծ Պանֆի մէջ ինչ անպատեհութիւն կայ վեր-
ջինին:

Բ. Մեծ միջեւ ցարդ Յիմուցի մէջ Հայր գրած
չէինք բար: Հոս Հալէպի Քառասուն Մանուկ եկեղե-
ցիի մէջ Շաբաթ երեկոները Համբարձիւն ետք Հայր
գրածը կ'ըսեն ու ապա Աղոթու, Աւետարան կը կար-
դան և Ենցուն կ'ըսեն: Էջմիածնի Օրացոյցին մէջ ալ
Նոր կիրակիի նախորդ երեկոյին համար Հայր գրած
դրուած կայ: Եթէ այսպէս է շիտակը, ինչպէս միւս օ-
րերը չիկան և միայն Շաբաթ օրերը կան: Եթէ հն-
ետեալ օրուան պատարագ կենանք է պատարագ, Շա-
բաթ օրէնք ալ պատարագ կայ: Եւ եթէ Յիմուցի բոլոր
օրէնք ալ հաւասարապէս Տեղեկական օրէնք չեն:

Ա. — Տաթևացիին խօսելով այս նիւ-
թին վրայ կ'ըսէ. Մեծ Բարեկենդանիս
Դ. և Ուրբ. օրերը «Հանգստեան տեսմք»
իսկ Մեծ Պահքի 40 օրերուն, «մինչ ի

յարութիւնն Ղազարու սյլ հանգստեան ոչ օ-
րեմք (Գիրք Հարցմանց, էջ 684):

Ինչպէս կը տեսնուի այս վկայութե-
ան ալ, արդեւքը ոչ թէ պարզ Հոգեհան-
գիտ մը կատարելու դէմ է, այլ Մեծ Պա-
հոց մէջ Հանգստեան կանոնեալ կարգը
կատարելու դէմ. վասնզի Քառասունքը
յատկացուած է Աստիարարութեան, և պատ-
շաճ համարուած է այդ շրջանին Ապաշ-
խարութեան կարգը միայն կատարել:

Եւ այս երկուքը բոլորովին տարբեր
են իրարմէ: Հետեաբար բոլորովին սխալ
հասկըցողութիւն մը կայ Հալէպի եկեղեց-
ւոյն մէջ. վասնզի անոնք որ Հոգեհանգիտ-
աւ արգիլուած է կ'ըսեն, պէտք է ամէ-
նէն յառաջ մահը արգիլեն որ Մեծ Պահոց
մէջ մարդ չմեռնի, կամ եթէ մեռնի՝ թա-
ղումը կատարեն առանց կատարելու Հան-
գստեան կարգը: Եւ որովհետեւ Մեծ Պահ-
քի մէջ ննջեցեալ կը պատահի և թաղման
կարգը ու հանգստեան կանոնը կը կա-
տարուի, ասկէ կը հետեւի որ երբ հաւա-
տացեալներ իրենց հին և նոր ննջեցելոց
համար հանգստեան պաշտօն կատարել տալ
փափաքին, պէտք է կատարել զայն:

Այս բացատրութիւններէն զատ պէտք
է նկատի առնել հետեւեալ կէտերն ալ:

— Ըստ Տօնացոյցի Մեծ պահոց մէջ
պատարագ եղած օրերը փոխանակ Հան-
գստեան շարականներու: Ապաշխարու-
թեան օրհնութիւնները կ'երգուին, իսկ
կիրակի օրերը՝ Այսօր անձաւ: Բայց այս
չի նշանակեր թէ Հանգստեան պաշտօն կա-
տարելը արգիլուած է: Որովհետեւ անխա-
տիր կը կարգացուին Հանգստեան Աւե-
տարանները (միայն կիրակի օրերը ինչե-
լութեան Աւետարան) ու անպայման կ'ար-
տասանուին Հոգոց մաղթանքը և Քրիստոս
Որդի Աստուծոյ աղօթքը: Կիրակի օրերը
Նորագոյն-էն ետք կ'երգուին Տեսնանաղորդ
կամ Չարհուրեցան, որ կը վերջանան Ողոր-
ւած Տէր, ողորմաւ հոգոցն մեր ննջեցելոց
կրկնակով:

Նոյնպէս ամենօրեայ Մեծ ճաշունքը
ու երեկոյեան ինչպէս կանոնները կը վեր-
ջանան միշտ Հոգոց-ով և Քրիստոս Որդի
Աստուծոյ-ով:

Դարձեալ Մեծ պահոց մէջ մատուցուած
Ա. Պատարագներու տեսն ժամաբար ի
ծածուկ կը յիշատակէ ննջեցեալները: